

A NEMZETKÖZI MUNKÁSVÉDELEM.

MAGYARORSZÁG történelmének leggyászosabb okmánya, a trianoni békeszerződés utolsóelőtti fejezetében a munkásvédelem nemzetközi szabályozására vonatkozó rendelkezéseket tartalmaz. E rendelkezések a nagy és gyászos világiást befejező többi békeszerződéssel közös anyagot alkotnak. E rendelkezések jelentőségét és horderejét csak akkor lehet megérteni, ha ismerjük a nemzetközi socialpolitikai törekvések fejlődését. A következőkben mindenekelőtt rövid pillantást kívánunk tehát ezekre vetni, mi egyébként általános socialpolitikai szempontból is igen tanulságos.

A gazdasági élet mai formájának, a capitalismusnak születési órája az, amely annak a csiráját is létrehozta, amit a törvényes munkásvédelem fogalma alatt szoktunk összefoglalni. A capitalismus ugyanis a gazdasági életnek oly szervezete, amely a gazdaságosságot mindenek fölé helyezi és annak minden más tekintet alárendelni igyekszik. A capitalismus a gazdasági szempont eme túlhajtásával magának a gazdasági életnek a lényegével kerül ellentétbe. A gazdasági tevékenység csak egyik megnyilvánulása a vonatkozásokban oly gazdag emberi életnek és büntetlenül nem lehet megfélemlenünk arról, hogy a gazdasági tevékenység mindig oly feladatkör, amelynek az ember egyéb tevékenységei számára az eszközöket kell előteremnie. Éppen ezért minden oly fejlődésben, amely a gazdasági életet ezen a határon túlterjeszti és egyenesen az emberi tevékenység középpontjába kívánja állítani, nagy egyoldalúságot, az emberi élet egyik vonatkozásának túl tengését kell látnunk. Kétségbe vonható-e az, hogy a társadalmi életnek olyan berendezése, amely az embert nem emberi vonatkozásában, hanem tisztán, mint a termelésnek épp olyan eszközét tekinti, amilyen p. o. a gép, az emberi élet egyik oldalát a többiek rovására tolja előtérbe?

Nem csodálkozhatunk tehát azon, hogy már a capitalismus első évtizedeiben is sokan felemelték szavukat az emberi élet eme elferdítése ellen. Nem a gazdasági élet hatalmas fejlődése ellen irányult az így megindult bírálat. Nem a magasabb rendű munkamegosztás és a páratlan technikai haladás vívmányainak eltörlésére, hanem e vívmányokon belül a dolgozó ember emberi mivoltának megóvására céloztak azok a törekvések, amelyek a capitalismus egyoldalúságával szembehelyezkedtek. E törekvéseknek legelőször Angliában volt sikerük, ahol a capitalismus hirtelenül burjánzott fel és építette ki rendszerét az emberiség minden követelményének félretolásával, a gyermekeknek és nőknek a gépek mellé állításával és a felnőtt férfiak végletekig dolgoztatásával. Mihelyt azonban

a capitalismusa maga szélsőségeivel az európai continensre bevonult, itt is elő kellett törniök ezeknek az ellenállásoknak, amelyek a munkás emberi mivoltának figyelmen kívül hagyása ellen küzdenek.

Miként a capitalismus maga teremtette meg ellensúlyát a munkásvédelmi törekvésekben, éppen úgy az egyes országokban kifejlődő munkásvédelemnek el kellett hintenie azt a magvat, amely a munkásvédelem nemzetközi alapra helyezéséhez vezetett. A munkásvédelem lényegénél fogva a termelésnek korlátolója, mert a vállalkozónak nem engedi meg a munkás végnélküli kihasználását. Minden ily korlát azonban béklyót jelent a nemzetközi versenyben, amelyet pedig maga a capitalismus egyre nagyobbra növel. Nem véletlen tehát, hogy a nemzetközi munkásvédelem gondolata először Angliában ébredt fel, ahol 1802-ben született meg az első munkásvédelmi törvény. Maga őwen, a törvényes munkásvédelem egyik legnagyobb előharcosa, hangoztatta legelőször ezt a követelést, amelyet csakhamar magukévá tettek az angol gyárosok is. G. A. Lee gyáros a munkásvédelem hatásait tanulmányozó bizottság előtt már 1816-ban kijelentette, hogy a munkásvédelmi törvények csak akkor nem lesznek kárára az angol iparnak, ha a többi iparos állam is hasonló törvényeket fog alkotni, mert különben a tőke ki fog vándorolni azokról a területekről, amelyek kihasználását illetőleg a munkásvédelem által kedvezőtlenebb helyzetbe kerülnek. így nyilatkozott egy angol gyáros akkor, amidőn Anglia ipara minden versenyen felül állott és a nemzetközi versenynek a mai viszonyokhoz képest még csak nyomai sem mutatkoztak. Mennyivel inkább kellett erre az álláspontra helyezkednie az oly államok iparának, amelyek capitalistikus termelése már az angol versenytől fenyegetve fejlődött ki. És valóban, amely mértékben tért foglalt az európai continensen is a nagyipar és vele együtt a magának utat törő törvényes munkásvédelem, oly mértékben fokozódtak azok a követelések, amelyek a munkásvédelemnek nemzetközi alapra helyezésére irányulnak. Amidőn Anglia a múlt század első évtizedeiben és később a negyvenes években Poroszország, Franciaország, Ausztria, a Svájc kantonai, Svédország, sőt Oroszország is szabályozták a gyermekek és fiatalok munkaidejét, Le Grand 1840-ben a francia és a svájci kormányhoz, valamint a német vámegyesülethez beadvánnyal fordult, hogy a fiatalok munkásainak munkaidejének szabályozását azonos alapon eszközöljék. 1847-ben Le Grand újabb beadvánnyal fordult a hatalmakhoz a 12 órás maximalis munkanap egységes szabályozása és a nők éjjeli munkájának közösen való tilalmazása érdekében. Bármennyire hangsúlyozta is, hogy a munkásvédelem terén való késlekedés hatása a forradalmi socialismus térfoglalása lesz, beadványait meg nem hallgatták.

Míndezek a hangok nyomtalanul maradtak, mint hogyha a pusztában hanzottak volna el. A munkásvédelem kezdetei már megvoltak, de a socialpolitika mindenfelé még fejletlen volt és csak néhány éles szemű férfiú számára volt fenntartva a jövőbepillantás, amely megmutatta, hogy munkás védelemre szükség van, az azonban a hazai ipar nagyobb kára nélkül csupán nemzetközi alapon fejlődhetik nagygyá. Az az érv, hogy a munkásosztály helyzete javításának késése esetében a munkás-

mozgalmak forradalmi úton fognak maguknak utat törni, az 1848-ik év szabadsámozgalmai előtt egyáltalában nem hatott a kedélyekre.

II.

Az 1848-as év mozgalmait reakció követte Európa-szerte, amely azonban nem tudta a munkásmozgalom megindulását meggátolni. Mihelyt a reakció szigora engedett, a munkásmozgalom Angliában, Franciaországban, Németországban és Svájcban erőteljes fejlődésnek indult. Már a 60-as években a munkások internacionáléval próbálkoztak, amely a nemzetközi munkásvédelmet is zászlajára írta, és már 1866-i genfi congressusán a nők és gyermekek éjjeli munkájának tilalmazását és a 8 órai munkanapnak nemzetközi alapon való bevezetését követelte. Az internationale 1876-ban megszűnt, de a nagyobb iparos nemzetek szakszervezkedési mozgalma egyre inkább izmosodott és különösen Angliában és Svájcban a törvényes munkásvédelem erőteljes fejlődését hozta magával. Angliában a női- és gyermekmunka szabályozása érdekében a törvények egész sorozata keletkezett, a Svájcban pedig a leginkább iparos kantonokban indult meg a munkásvédelmi törvényhozás, míg azután 1877-ben megszületett a svájci szövetség nagy gyári törvénye, amely a női- és gyermekmunka, valamint egyéb munkásvédelmi kérdések szabályozásán kívül a felnőtt férfiakra is kiterjedő 11 órás maximális munkanap megállapításával eddig Európában páratlan haladást hozott a munkásvédelem terén. Anglia ipara nagy fölényénél fogva bele tudott törődni a socialpolitikai haladásba, ellenben Svájcban az 1877-ik évi gyári törvény meghozatala után bebizonyosodott, hogy mennyire igazuk volt azoknak, akik már a XIX. század elején a socialpolitikának nemzetközi úton való haladását elengedhetetlennek jelezték. A gyárosok a nemzetközi versenyre való utalással óriási ellenállást fejtettek ki a törvény végrehajtásával szemben. Minthogy pedig a fejlődő munkásmozgalomra való tekintettel az 1877-ik évi gyári törvény elejtéséről nem lehetett szó, a Svájc számára csakis a munkásvédelemnek nemzetközi alapra helyezése hozhatta a kellő megoldást.

És valóban a svájci szövetségtanács volt a legelső, amely hivatalosan felkarolta a nemzetközi munkásvédelem gondolatát. Már 1880-ban kísérletet tett ezirányban, amennyiben hivatalos köriratot intézett a hatalmakhoz a munkásvédelem nemzetközi szabályozása érdekében. E köriratnak közvetlen eredménye nem volt, ámbár 1883-ban a francia, 1886-ban pedig a német parlamentben követelések hangzottak el ebben az irányban. Minthogy Svájcban a gyárosok ellenállása mind nagyobb lett, a szövetségtanács 1889-ben megismételte a hatalmagnál már előbb tett lépését és a munkásvédelmi kérdések megbeszélésére nemzetközi konferencia összehívását követelte. A siker ezúttal nem maradt el, de nem azért, mintha a Svájc szavára inkább hallgatott volna most már Európa, mint kilenc évvel előbb, hanem azért, mert a 90-es években a helyzet már jelentékenyen megváltozott.

E változás okát Németországban kell keresni, ahol II. Vilmos császár trónra kerülése szakított Bismarck munkáspolitikájával és az erősödő munkásszervezetek nyomása alatt munkásvédelmi törvények alkotását

látta szükségesnek. Amidőn Vilmos császár 1890. február 3-án már nem egyszerű javaslatot tett a nemzetközi munkásvédelem érdekében, hanem Berlinbe egyenesen nemzetközi konferenciát hívott össze a nemzetközi munkásvédelem kérdéseinek megvitatására, e lépésében az a kényszerűség vezette, hogy Németországban elkerülhetetlen lesz a socialpolitikai törvények sorozatának alkotása, a gyárosoknak e törvényekkel szemben biztosan várható ellenállását pedig a többi iparos államoknak is hasonló lépésre indításával akarta leszerelni. Ezért ragadta ki II. Vilmos császár a svájci szövetségtanács kezéből a nemzetközi munkásvédelem terén a kezdeményezést és hozta létre az első munkásvédelmi tanácskozást.

A berlini nemzetközi munkásvédelmi conferentia már 1890. március 15-én tényleg meg is nyílt. Azon 15 állam képviseltette magát és a tanácskozásokat Berlepsch báró porosz kereskedelemügyi miniszter, a nemzetközi munkásvédelem lelkes híve, vezette. Mindez mutatja, hogy 1880. óta e téren mennyire változott a helyzet.

A berlini conferentia még óvatos tapogatódzás a munkásvédelem nemzetközi alapokra való helyezése tekintetében. Nem diplomáciai conferentia, melynek feladata nemzetközi munkásvédelmi egyezmények kötése lett volna, hanem az egyes kormányok kiküldötteinek egyszerű meghallgatása abban a tekintetben, hogy mily kérdésekben lehetne a munkásvédelem terén az érdekelt államok egyöntetű eljárására számítani. Ezért a conferentia nem is hozott a résztvevő államokra nézve kötelező határozatokat, hanem csupán kívánságokat fejezett ki. E kívánságok közül az első a bányászatra vonatkozik és cél gyanánt a bányászatban a fiatalkorúaknál a 14 éves korhatárnak (déli államokban 12 évesnek) megállapítását, valamint a nők föld alatt való foglalkoztatásának tilalmazását tűzi ki. Kívánatosnak jelzi továbbá a vasárnapi munkaszünetnek elsősorban a nőkre és fiatalkorú munkásokra, valamint az iparra általában való életbe-léptetését, továbbá a gyermekmunkának oly módon való szabályozását, hogy az a 12. életév betöltéséig (déli államokban a 10. évig) az iparban eltiltassék és tilalmaztassék egyúttal a 14—16 év közötti munkások éjjeli munkája is. A fiatalkorú munkásokra vonatkozólag a 10, a női munkásokra vonatkozólag pedig a 11 órás maximalis munkanapot kívánta a conferentia, a nőkre vonatkozólag pedig ezen kívül az éjjeli munka tilalmazását, az egészségre veszélyes iparágakban való munka korlátolását és az anyasági védelmet 4 heti terjedelemben. Végül a conferentia kívánatosnak jelezte azt is, hogy, amennyiben határozatai értelmében a munkásvédelmi törvényhozás egységesítése megindul, az iparfelügyelők jelentések kölcsönösen kicseréltesenek, hogy ily módon nemzetközileg elfoglalt álláspont egységes keresztülvitele és a munkásvédelem egységes továbbfejlesztése előkészíthessék.

A berlini konferenciának két fontos eredménye volt. Az első az, hogy a munkásvédelmi törvények egységesítése megindult azáltal, hogy több állam az ott kifejezésre jutott álláspontnak megfelelően a törvényalkotás terére lépett. A következő években a gyermekmunka és a nők munkája, valamint a vasárnapi munkaszünet kérdése állottak valóban a munkásvédelmi törvényhozás középpontjában. Persze nem mindenhol

egyformán. Így péld. hazánk csupán a vasárnapi munkaszünetet — és ezt sem egészen a berlini konferencia határozatainak megfelelően — iktatta törvénybe az 1891. évi XIII. t.-c. alakjában. A berlini konferencia tehát mindenekelőtt szuggesztív hatású volt. Második eredmény azoknak a kérdéseknek kijelölése volt, amelyek többé-kevésbé megérték arra, hogy az európai államokban törvényhozásilag szabályoztassanak. A későbbi nemzetközi munkásvédelmi törekvések bizonyítják ezt legjobban, mert tényleg a berlini konferencia által kijelölt mesgyék között mozogtak. A berlini konferencia azonban a nemzetközi munkásvédelem számára nem alkotott szervet; tisztán az egyes államok belátására bízta az ott kifejezésre jutott kívánságok megvalósítását.

A nemzetközi munkásvédelem számára külön szervezet megteremtése sem késhetett azonban sokáig akkor, amidőn a munkásvédelmi törvényhozás Európában élénkebben megindult és mindinkább beleütött a kiélesedő nemzetközi versenybe. 1897-ben két nevezetes lépés történt a továbbfejlesztés irányában. Az egyik a Federation Ouvrière Suisse részéről 1897 augusztus havában Zürichbe egybehívott nemzetközi kongresszus volt, amelyet egy hónappal később követett a második lépés, a közgazdák és szociálpolitikusok kongresszusa Brüsszelben. Zürichben a munkások képviselői, Brüsszelben pedig a szociálpolitikusok előkelő társasága követelte a munkásvédelem nemzetközi irányban kifejlesztése érdekében külön szervezet megalakítását. A brüsszeli kongresszus e tárgyban határozatot is hozott, midőn megbízta a kongresszuson résztvevő belga kiküldötteket egy nemzetközi szervezet alapszabályainak kidolgozásával. Éppen a XX. század küszöbén, 1900-ban Parisban gyűlt össze másodszer a szociálpolitikusok kongresszusa és Millerand elnöklete alatt a belgák részéről előterjesztett alapszabálytervezetet elfogadta. Ezzel megalakult a Törvényes Munkásvédelem Nemzetközi Egyesülete, mint a nemzetközi munkásvédelmi törekvések középpontja.

A törvényes munkásvédelem nemzetközi egyesületének szervezete igen ésszerűen volt megalkotva. Az egyesület lényegében magánegyesülés ugyan, de az alapszabályok kimondják, hogy az egyesületben minden kormány is képviselhető magát. Ezzel az egyesület félhivatalos jelleget nyert. Tagjai kétfélek. Egyrésztől egyének, másrésztől pedig az egyes országokban alkotott nemzeti munkásvédelmi egyesületek.¹ Az egyesület végrehajtó szervében, a közgyűlésen csakis ezek és a kormányok képviselhetik magukat. A közgyűlés kétévenként összejött és eléje tartottak az egyes kérdésekben hozandó határozatok. Ezek előkészítésére és a munkásvédelmi törvényhozások szemmel kísérésére, valamint a nemzeti osztályokkal való érintkezésre az egyesület nemzetközi munkásvédelmi hivatalt állított fel, melynek székhelye Basel. A munkásügyi hivatal időszakos kiadványaiban összegyűjtötte az összes államok törvényhozási anyagát. Kiadványai valóban a munkásvédelmi törvényhozás legfontosabb forrásmunkái lettek.

¹ Ilyen egyesület a «Törvényes Munkásvédelem Magyarországi Egyesülete» néven Magyarországon is alakult.

A törvényes munkásvédelem nemzetközi egyesülete a legnagyobb körültekintéssel és előkészítéssel karolta fel a munkásvédelem kérdéseit. A munkaügyi hivatala útján kiválogatta azokat a kérdéseket, amelyekben a fontosabb államok törvényhozása már annyira közeledett egymáshoz, hogy a nemzetközi alapon való szabályozás elé nagyobb nehézségek már nem hárultak. Kiadványaival és nemzeti osztályai útján igyekezett e kérdések egységes szabályozására a talajt előkészíteni. Hogy mily sikerrel azt legjobban bizonyítja, hogy már 1906-ban ennek a csupán félhivatalos egyesületnek sikerült két nemzetközi munkásvédelmi egyezményt létrehozni. Ez a két berni egyezmény, amelyek közül az első az iparban és bányászatban a nők éjjeli munkáját tiltja el 11 órai éjjeli pihenőt biztosítván a munkásnőknek; a második a fehér (sárga) foszfornak a gyufagyártás terén való felhasználását tiltja el és ezáltal a legborzasztóbbnak nevezett ipari betegséget igyekszik kiküszöbölni. Az első egyezményhez Németország, az Osztrák-Magyar Monarchia, Belgium, Dánia, Spanyolország, Franciaország, Anglia, Olaszország, Luxemburg, Hollandia, Portugália, Svédország és a Svájc csatlakoztak, míg a másodikat Németország, Dánia, Franciaország, Olaszország, Luxemburg, Hollandia és Svájc fogadták el, de ahhoz később az Osztrák-Magyar Monarchia is hozzájárult.

A nemzetközi munkásvédelmi egyesület ezután különösen az ipari mérgek és a folytonos üzemek kérdését tanulmányozta. Míg azonban e téren végleges eredményre nem jutott, a nők és fiatalok munkaidejének szabályozása és a fiatalok munkások éjjeli munkájának tilalmazása tekintetében 1913-ban végleges határozatokat hozott, amelyek alapján 1914-ben két újabb nemzetközi egyezmény megkötésére hívták össze a svájci szövetségtanács a kormányok kiküldötteit. Mindkét egyezménytervezet teljesen készen volt 1914 nyarán, amidőn a világháború kitört és ha a nagy esemény közbe nem jön, az egyezmények még abban az évben megkötöttek volna.

III.

Amidőn a világháború kitört, úgy látszott, hogy a munkásvédelem nemzetközi szabályozásának ügye hosszú időre lekerül a napirendről. Azok a nagy ellentétek, az a nagy gyűlölködés, amely a nemzetek között a háború folytán keletkezett, éppoly kevés kilátást nyújtott a nemzetközi megértésre, mint az az előrelátható tény, hogy a háború óriási pusztításai után minden ország közgazdaságában annyi lesz a teendő, hogy a munka korlátozása helyett inkább annak fokozása válik szükségessé. Az utóbbi éppoly kétségtelennek látszott, mint az, hogy a nemzetközi munkásvédelmi egyesületben vezérszerepet játszó német és francia kiküldöttek békés tárgyalásra nem ülhetnek egy asztalhoz. A valóságban a dolog mégis másképp jött és mindenki, aki azt hitte, hogy a világháború véget vet a nemzetközi munkásvédelmi törekvéseknek, csak egy tényezőt felejtett ki a számításból, magát a munkásosztályt, amely szervezeteiben annyira megerősödött, hogy a munkásvédelmi törvényhozásnak nemcsak visszafejlesztésével szemben fejtett ki legnagyobb ellenállást, hanem annak továbbfejlesztését is erőlesen követelte.

Aki figyelmesen követte az eseményeket, annak ezt már a világháború kitörésének évében látnia kellett. 1914-ben ugyanis az amerikai Federation of Labor kijelentette, hogy a békeszerződés feltételeinek megállapításában a munkásosztálynak is részt kell vennie. Ez a gondolat az egész háború alatt el nem aludt és minél tovább haladt a világháború, annál határozottabb alakot öltött. A munkásosztály követeléseinek első megállapítása az 1916. júliusában Leedsben tartott nemzetközi munkásértekezleten történt. Igaz, hogy a nemzetköziség sánta volt, mert csupán Franciaország, Anglia, Belgium és Olaszország kiküldöttei vettek részt az értekezleten. A leeds-i határozatok elsősorban azt vélik a békeszerződésben kimondandónak, hogy a munkára való jog minden munkást minden országban megillet, hogy tehát a szakszervezetek tevékenységéből kifolyólag senkit sem szabad valamely országból kiutasítani és a külföldi munkásokat nem szabad kedvezőtlenebb helyzetbe hozni a belföldieknél. Másodsorban a ki- és bevándorlásnak a munkásosztály érdekeinek megfelelő megoldását követelték olyképp, hogy a munkások és munkaadók bevonásával e kérdés megoldására ellenőrző szervek létesíttessenek, amelyek meghallgatása nélkül tilalmaztassék idegen munkások toborzása; az idegen munkások munkafeltételei továbbá ellenőriztessenek a belföldi szakszervezetek részéről, nehogy azok a belföldi munkások munkafeltételeit ronghassák. A harmadik követelés a munkásbiztosítás általánosítására vonatkozik, olyképpen, hogy minden ország köteleztessék a betegségleyezés, a rokkant- és aggkori, valamint a munkanélküliség biztosítás bevezetésére és minden munkásnak honosságára való tekintet nélkül a biztosítás előnyeiben való részesítésére. Követelték továbbá Leedsben a 10 órás maximális munkanapot, mint általános szabályt, míg a bányákra, folytonos üzemekre és az egészségre káros üzemekre vonatkozólag a 8 órás munkanap állíttatott fel. A gyermekek foglalkoztatására nézve a 14 éves korhatár feltétlen megkövetelése (földművelésre is), a 18 évnél fiatalabb munkásoknak az éjjeli munkából való kitiltása voltak a követelések. A békeszerződésbe felveendőnek jelezte továbbá a leeds-i konferencia a legmesszebbmenő egészségügyi védelmet és az iparfelügyelet tökéletesbítését, valamint a szakszervezeteknek e feladatkörbe való bevonását, végül pedig a felállított program ellenőrzése és végrehajtása céljából nemzetközi munkásügyi hivatal felállítását.

A nagy német-francia ellentét dacára a Confederation Générale du Travail vállalkozott arra, hogy a semleges államok munkásságának útján a német szakszervezetek központjával közli a leeds-i határozatokat. Erre 1917. július 18-ára a szakszervezeti központok titkárait Stockholmba hívták össze nemzetközi értekezletre. Az entente szakszervezetei itt nem képviselték magukat és az értekezleten csupán Svédország, Dánia, Norvégia, Hollandia, Finnország, Németország, Ausztria, Magyarország és Bulgária szakszervezeti kiküldöttei vettek részt. Az értekezletnek inkább előkészítő természete volt, de még ugyanennek az évnek vége felé, 1917. október 4-én Bernben gyűlt Össze egy újabb szakszervezeti congressus, amelyen az említett országok szervezetein kívül a svájci szervezetek is képviselve voltak. E congressus tovább szötte a leeds-i pro-

grammot. Különösen a szakszervezeti jog biztosítását és a női munka védelmét fejlesztette tovább a berni program, követelve egyúttal az otthonmunka beható szabályozását is. A tengerészek munkásvédelmének követelményei csatlakoznak még itt a leeds-i programhoz. Még ugyanez: év november havában Buffalóban az American Federation of Labor újból hangoztatta közgyűlésén, hogy a békeföltételek közé a munkásköveteléseket fel kell venni.

IV.

Amidőn azután a nagy összeomlás bekövetkezett és a békeszerződés, előkészületei megindultak, a munkásság 1919. február havában újra Bernben gyűlt össze conferentiára, hogy megegyezzen nyomatékot adjon ama követelésének, hogy a békeszerződésben a munkásosztály érdekeit kellőképpen figyelembe vegyék. E második berni conferentia követelései tovább mennek a leeds-i programnál. A gyermekek foglalkoztatásának korhárát a 15. évben kívánják megállapítani. A 15—18 év közötti munkásokra 6, a felnőtt munkásokra vonatkozólag pedig 8 órai maximalis munkanapot követel. A 15—18 év közötti munkások, valamint a nők éjjeli munkáját, továbbá vasárnapi foglalkoztatását, valamint a föld alatt való foglalkoztatását tilalmazandónak jelzi. A nőkre vonatkozólag 10 heti anyasági védelmet, anyasági biztosítást, a férfiakkal egyenlő bért és a szombati délutáni szünetet követeli. A vasárnapi munkaszünetnek 36 órában való megállapítása, az éjjeli és vasárnapi munkának külön és magasabb bérrel való díjazása, az ipari mérgek kérdésének szabályozása és bérhivatalok felállítása az otthonmunkánál a conferentia további követelései. Ezenkívül a szakszervezeti szabadság biztosítása, a munkások ki- és bevándorlásának a leeds-i határozatokhoz hasonló szabályozása, a biztosítás, terén hasonlóképpen a leeds-i határozatok keresztülvitele, a vasúti kocsiknál az automatikus kapcsolás kötelezővé tétele és az iparfelügyeletnek a szakszervezetek bevonásával való szabályozása a további követelések, amelyekhez a tengerészek munkaviszonyának szabályozására vonatkozó követelés csatlakozik. 1919. június havában Amsterdamban újabb szakszervezeti conferentia tette még egyszer magáévá e követeléseket és gyakorolt ily módon legnagyobb mértékben nyomást a békeszerződés előkészítésére.

E nyomás nem maradt hatástalan, mert a békeszerződés XIII. fejezete csakugyan a munkásvédelemnek van szentelve és valóban felállítja azt a szervet, amelyet a munkások a sociálpolitika nemzetközi irányítására követeltek. E szerv már többé nem félhivatalos, mint a Törvényes Munkásvédelem Nemzetközi Egyesülete, hanem a népek szövetségének kiegészítő hivatalos szerve. Megalkotásánál a Törvényes Munkásvédelem Nemzetközi Egyesületének alapszabályai némi befolyást gyakoroltak. E szervezet döntő szerve is a résztvevő államok küldötteiből alkotott közgyűlés, továbbá a szervezettel központja is a Nemzetközi Munkásügyi Hivatal, amelynek itt is a tárgyalások előkészítése és vezetése a feladata. Minden állam négy képviselőt küldhet a közgyűlésre. Ezek közül kettő a kormány kiküldöttje, egy a munkaadók és egy a munkások képviselője.

Az utóbbi két kiküldött a munkaadói, illetőleg munkásszervezetek közbejöttével jelölendő ki. A munkaügyi hivatal irányítására bizottságot szervez a népek szövetsége; az összesen 24 tagból áll, kik közül 12 kormányképviselő, 6 pedig a munkaadók és 6 a munkások képviselőiből kerül ki. A 12 kormányképviselő közül nyolcat az ipar terén legnagyobb jelentőségű államok kiküldöttei jelölnek ki, míg a többi négyet a közgyűlés kormánykiküldöttei állapítják meg, olyképp azonban, hogy az előbb említett 8 állam kiküldöttei abba bele nem szólnak. A munkaadók és munkások kiküldötteit a közgyűlés választja.

A tervezet további részletei mellőzhetők. A lényeges az, hogy a nemzetközi munkásszervezet évenként közgyűlést tart, amelyen kétféle természetű határozatokat hozhat. Kifejezhet ugyanis egyrészt kívánásokat, illetőleg felállíthat javaslatokat, melyeket a résztvevő államoknak megfontolásra ajánl és kidolgozhat nemzetközi egyezménytervezeteket, melyeket az érdekelt államoknak megküld. A résztvevő államok mindegyike kötelezi magát arra, hogy a közgyűlés berekesztésétől számított egy éven belül a javaslatokat, illetőleg tervezeteket illetékes helyen előterjeszti.

Az első munkásvédelmi konferenciának napirendjét és időpontját már a békeszerződés hivatkozott fejezete megállapítja. Eszerint az első munkásvédelmi közgyűlésnek a 8 órai munkanap kérdésével, a munkanélküliség elleni küzdelemmel, a női munka feltételeinek megállapításával, a gyermekmunka-szabályozásával, továbbá az 1906. évi berni munkásvédelmi egyezmények kérdésével kellett foglalkoznia. Ha voltak, akik azt hitték, hogy a békeszerződés munkásvédelmi fejezetét nem kell túlkomolyan venni, akkor ezek számára már a program pontos megállapítása is megmutathatta, hogy tévednek.

V.

És valóban a népek szövetségének első munkásvédelmi konferenciája 1919. október 29-én Washingtonban csakugyan összeült és megkezdte az előbbi kérdések tárgyalását. Egy hónapi tanácskozás alatt nem kevesebb, mint hat egyezménytervezetet és hat javaslatot dolgozott ki.

Hogy a washingtoni konferencia mennyire a munkáskövetelések súlya alatt jött létre, legjobban bizonyítja, hogy az első egyezménytervezet a 8 órai m u n k a i d ő n e k szól. E tervezet értelmében ipari üzemekben a munkaidő naponként 8 órát, illetőleg hetenként 48 órát túl nem haladhat.

A szakmány szerinti munkabeosztásnál is a 8 órai munkaidő a szabály és attól való eltérés csak oly módon foglalhat teret, hogy legfeljebb három heti átlagot véve alapul, a napi munkaidő 8 óránál nem lehet hosszabb. Eltérést enged a szabálytól az egyezménytervezet abban az esetben, ha a hét bizonyos napjain 8 óránál rövidebb a munkaidő oly módon, hogy ennek fejében a többi napokon legfeljebb egy órával megtoldható a 8 órai munkaidő; de akkor is csupán a munkaadói és munkásérdekeltségi szervezetek meghallgatása után. Vis major, balesetek és sürgős munkák esetében kivételesen a 8 órai munkaidő felfüggeszhető. A kivételek engedélyezése is az engedménytervezet 4. §-a értelmében

nemzetközi ellenőrzés alá helyeztetik, amennyiben a kormányokat kötelezi az egyezmény arra, hogy az engedélyezett kivételeket a nemzetközi munkásvédelmi hivatalnak bejelentsék, amely viszont a közgyűlésnek tesz róla jelentést. Másik irányban oly módon gondoskodik ellenőrzésről a tervezet, hogy a munkaadókat kötelezi telepükön hirdetmény útján a munka kezdete és befejezése idejének megjelölésére, valamint a munkaközi szünetek feltüntetésére. Azokról, akikre nézve az egyezmény értelmében hosszabb munkaidő állapított meg, a munkaadó jegyzéket vezetni köteles. A tervezet Japán, China, Siam, Brit-India, Perzsia, Románia és Görögország részére részint az életbeléptetési határidő, részint pedig a tárgyi rendelkezések szempontjából bizonyos kivételeket állapít meg. Az egyezménytervezet hozzájáruló felek, a jelzett államok kivételével, kötelezték magukat arra, hogy 1921. július 1-ig megteszik a szükséges lépéseket az egyezménytervezet életbeléptetése végett. E lépések tényleg az európai, sőt az Európán kívüli államok nagy részében már megtörténtek és a 8 órás munkanapot életbeléptető törvényeket az államok nagy része már meg is hozta.

A második egyezménytervezet, mely ugyancsak 1921. július 1-re kötelezi az azt elfogadó feleket intézkedésre, a munkanélküliséggel szembeni küzdelemnek szól, tehát szintén a háború alatt a munkások részéről felállított egyik legfontosabb követelést honorálja. Igaz, hogy e kérdés rendezése egyébként is a legsürgősebbek közé tartozik, mert a háborús és a forradalmi pusztítások folytán beállott munkanélküliség arányai mérhetetlenek. Annak dacára az az ellentmondás semmiféle egyezménytervezettel ki nem küszöbölhető, hogy a békeszerződés esztelen rendelkezései, melyek több országot legfontosabb gazdasági feltételeitől fosztanak meg, mintegy mesterségesen felidéztek a munkanélküliséget, amelyen az egyezménytervezetben foglalt intézkedésekkel legfeljebb némileg enyhíteni lehet, de segíteni nem. Az egyezménytervezet ugyanis egyrészt arra kötelezi a feleket, hogy a munkanélküliségre, valamint annak leküzdésére vonatkozó minden adatot a munkásügyi hivattal közöljenek, másrészt pedig arra, hogy ingyenes közhatósági munkaközvetítőt létesítsenek. Az adatok kölcsönös közlése mindenesetre igen tanulságos, de nem hárítja el a munkanélküliség okait, az ingyenes hatósági munkaközvetítés pedig a munkanélküliségnek csak azt az alakját képes megszüntetni, amely a munkakereslet és munkakinálat összetalálkozásának hiányaiból származik. A jelzett intézkedéseken kívül az egyezménytervezet arra is kötelezi a feleket, hogy amennyiben munkanélküliségi biztosítást léptetnek életbe, ezt olyképp rendezzék be, hogy annak előnyeiben a külföldről bevándorolt munkások is részesülhessenek. Egyébként e rendelkezések is már a leeds-i határozatok közt szerepel és így a munkásosztály fontos követelését honorálja. A munkaközvetítés, de a munkanélküliségi biztosítás kérdése is hatalmas lendületet vett a washingtoni conferentia hatása alatt.

A harmadik egyezménytervezet az anyasági védelemre vonatkozik és szülés után hat heti védelmet nyújt az anyáknak, egyúttal kikötve azt is, hogy ezidő alatt saját és gyermekük fenntartására szük-

séges összeg biztosítandó nekik. Ez összeg az egyezménytervezet értelmében vagy közalapból, vagy pedig anyasági biztosítás útján teremtendő elő. Az egyezménytervezet ezenkívül a szoptató anyák részére munkaközben két félórai szünetet biztosít.

A negyedik egyezménytervezet a nők éjjeli munkájának tilalmáza számára vonatkozik és bár csodálatos módon nem is hivatkozik az 1906. évi ugyanily tárgyú berni egyezményre, mégis lényegileg azzal egyezik, amennyiben egyfolytában 11 órasi éjjeli pihenőt biztosít a női munkásoknak. Ez az egyezménytervezet vis major esetére és oly esetekre állapít meg kivételeket, amidőn romlékony anyagok feldolgozásáról van szó. Kivételt enged továbbá Britt-Indiára és Siamra vonatkozólag.

Az ötödik egyezménytervezet talán a legfontosabb, mert a gyermekmunka eltiltását tartalmazza az iparban a tiszta családi üzemek kivételével. A tilalom kiterjed a 14. életévüket még be nem töltött gyermekekre. A tervezet ismét Japánra és Britt-Indiára tartalmaz kivételeket.

A hatodik egyezménytervezet is a gyermekekkel, illetőleg fiatalok munkásokkal foglalkozik, azok éjjeli munkáját tiltván el. A tervezet értelmében a 16 éven aluli gyermekek éjjeli munkája feltétlenül tiltva van. A 16—18 év közötti munkások éjjeli munkáját is csak kivételesen engedi meg a tervezet vis major esetére, továbbá hatósági beleegyezéssel közérdekben sürgős esetekben. Megengedi ezenkívül a 16 éven felüli munkásoknak vaskohókban, üveggyárakban, papírgyárakban, cukorgyárakban és az aranybányászat bizonyos munkáiban éjjel való foglalkoztatását. Ismét Japán és Britt-India részére biztosít bizonyos kivételes elbánást.

Az egyezménytervezeteken kívül a washingtoni konferencia, amint tudjuk, néhány socialpolitika intézkedés ajánlását határozta el, ezeket Recommendation címén juttatva el a kormányokhoz. Ezek elseje az iparszerű munkaközvetítés megszüntetésére, a külföldi munkások toborzásának az érdekelt munkaadók és munkások közreműködésével intézésére, a munkanélküli biztosítás bevezetésére és a közmunkáknak lehetőleg a munkanélküliség idejére való beosztására vonatkozik. A második ajánlás a külföldi munkásoknak a belföldiekkel egyenlő elbánásban részesítését és kivált a szakszervezkedési jog terén a belföldiekkel egyenlővé tételét kívánja. A harmadik ajánlás a lépfene elleni küzdelmet, a negyedik pedig a nőknek és gyermekeknek az ólommérgezések elleni megvédését illeti, míg az ötödik teljesen semmitmondó, amennyiben nagy általánosságban azt ajánlja a kormányoknak, hogy megfelelő egészségügyi szervezetet, illetőleg közszolgálatot létesítsenek. Végre a hatodik ajánlás az államokat arra szólítja fel, hogy a fehér, illetőleg sárga phosphornak a gyufagyártásban felhasználása tárgyában kötött 1906-ik berni egyezményhez csatlakozzanak.

VI.

Ha végigtekintünk a washingtoni határozatokon, akkor kétségtelenül meg kell állapítanunk azt, hogy a népszövetség munkaügyi szerve nem csekély hévvel látott hozzá munkájához. Alig hisszük, hogy ez az ügynek

túlságosan előnyére válnék. Kétségtelen az, hogy a socialpolitikának széles alapon nagy lendületet adott, amennyiben a szociálpolitikai törvényhozás oly gazdag volt a lefolyt évben a külföldön, mint azelőtt talán soha. Ámde ennek főoka a mai szociális helyzetben van. El kell továbbá ismernünk azt, hogy a washingtoni conferentia valóban a legégetőbb socialpolitikai kérdéseket választotta ki és merész kézzel hozzányúlt a gyermekmunka szabályozásának kérdéséhez, amelyet eddig csak az éjjeli munkával kapcsolatban mert a nemzetközi munkásvédelem az 1914. évi egyezménytervezetben érinteni. Nagyjelentőségű a női munkának átfogó szabályozása is, amely szintén erősen meghaladja a törvényes munkásvédelem nemzetközi egyesületének e kérdésben tett lépéseit. A munkanélküliség szabályozására készített egyezménytervezet már soványabb, bár időszerűségét természetesen nem lehet kétségbevonni. Nehezen állítható az utóbbi minden ellentmondás nélkül a 8 órás munkanapot követelő egyezményre vonatkozólag. A politikai helyzet kétségtelenül a kor egyik legfontosabb követelményévé teszi azt, de maga a korszak, melyben élünk, csak annyiban indokolhatja annak életbeléptetését, amennyiben a munkaidő leszállítása is egyik eszköze a munkanélküliség elleni küzdelemnek, és amennyiben a többtermelésnek egyelőre a nemzetközi helyzetben nagy akadályai vannak. Egyébként sohasem lett volna oly időszerűtlennek mondható a munkaidő leszállítása, mint épen ma, amidőn munkás és munkaadó, sőt az összemberiség érdeke egyaránt követeli a munkateljesítmény minél nagyobb fokozását. E fokozásnak sem szabad természetesen az emberi erővel való rablógazdasággá fajulnia, legkevésbé egy ily hosszú háború után, de kérdés az, hogy mi ássa alá jobban a munkás egészségét, a 8 órás túlerőltetett munka, vagy pedig a valamivel hosszabb és kényelmesebb munka, mert az kétségtelen, hogy a helyzet tisztulásával erősen fokozott munkának kell megindulnia. Bármint álljon is ez, az államok igen nagy része helyt adott a washingtoni határozatoknak és már életbeléptette a 8 órás munkanapot.

A népek szövetségének munkaügyi szerve a békeszerződés határozatainak megfelelően tényleg az 1920. évben is megtartotta közgyűlését és pedig június 10-től július 10-ig. Ezúttal Genuában gyűltek össze a kiküldöttek. E közgyűlés egészen a tengerészek követeléséinek szólt, melyek, mint tudjuk, már az 1919. évi berni követelések között is szerepelnek. Az 1919. évben nagy hévvel megindított actió azonban már Genuában nem talált párjára. A hajózási vállalatok és a tengerész alkalmazottak között az ellentétek óriásiaknak bizonyultak és így a genuai ülés csak három szerződéstervezetet tudott kidolgozni. Az első a tengerészetre vonatkozólag vonja le a következtetéseket a washingtoni conferentia ötödik egyezménytervezetéből, amennyiben a tengerészetre vonatkozólag a gyermekek alkalmazására nézve szintén a 14-ik életévet állítja fel korhatárnak. A második a tengerézmunkásoknak munkanélküliség esetére nyújtandó segélyekről szól. Kimondja, hogy a hajóvállalatok a hajótörés folytán munkátlanokká vált tengerészeknek a munkanélküliség idejére kártalanítással tartoznak, mely kéthavi fizetésüknek felel meg. A harmadik egyezménytervezet a tengerézmunkások közvetítését szabályozza, kimondván

azt, hogy a tengerészet terén a munkaközvetítés nem lehet haszonhajtó foglalkozás. Miután azonban 2. §-ában a tervezet ezt az elvet kimondotta, 3. §-ában kormányfelügyelet mellett időlegesen az üzletszerű munkaközvetítést is megengedi, mi mellett azonban az ingyenes munkaközvetítők szervezésének meg kell indulnia, és pedig oly módon, hogy a szervezetben a hajós vállalatok és a tengerészek képviselve vannak. Az ily munkaközvetítő szervek működésére, valamint a munkapiac helyzetére vonatkozó adatokat kötelesek a szerződő felek a munkaügyi hivatallal közölni.

A három szerződéstervezeten kívül négy ajánlást is elfogadott a genuai conferentia. Az első a halászatban a 8 órás munkaidő bevezetését, a második a behajózás terén a munkaidő szabályozását, a harmadik a tengerézmunkások jogviszonyának codificálását, a negyedik pedig a tengerézmunkások számára a munkanélküliségi biztosítás bevezetését ajánlja.

Azok a nehézségek, amelyekkel washingtoni nagy sikere után Genuában találkozott a békeszerződés munkaügyi szerve, alighanem meg fognak ismétlődni a folyó évben tervezett harmadik conferentián. Itt ugyanis a mezőgazdasági munkások munkaviszonya kerül tárgyalásra és pedig oly módon, hogy nagyjában a washingtoni elveket kívánják a mezőgazdaságra is alkalmazni. Tekintettel a mezőgazdaság különleges viszonyaira, valamint a gazdák szervezeteire, ebben az irányban alighanem igen jelentékenyek lesznek a nehézségek, amint az egyébként már abból is sejtethető, hogy máris állásfoglalások történtek az iparral hasonló szabályozás ellen.¹

Bármint folyjanak is azonban tovább a nemzetközi munkásvédelmi konferenciák, annyi bizonyos, hogy a washingtoni conferentia a művelt világot igen jelentékeny lépéssel vitte előre a munkásvédelem terén és nem csekély sikert ért el a munkásvédelmi törvények egységesítése tekintetében. Ha a legnagyobb skepszissel fogadjuk is a 8 órás munkaidő kérdését, a washingtoni egyezménytervezetek többi rendelkezései alapján hozott törvények visszafejlesztéséről aligha lehet szó.

VII.

Ebből Magyarországnak is le kell vonnia a tanulságot. Akár belépünk a népek szövetségébe, akár nem, ha a művelt világhoz akarunk tartozni, nem lesz lehetséges oly követelmények elöl elzárkóznunk, amelyeket nemcsak az európai államok nagy része, hanem az Európán kívüli államok jelentékeny része is megvalósított. Nemcsak arra kell legnagyobb mértékben súlyt helyezni, hogy a nyugati államoknál kulturálisan alacsonyabbaknak ne tekinthessenek bennünket a modern munkásvédelem követelményei elhanyagolásánál fogva, hanem a legnagyobb nyomattékkal arra is kell törekedni, hogy minden munkáskezet megtartsunk hazánknak akkor, amidőn az újjáépítés munkájában minden magyar munkáskézre

¹ V. ö. Informations Quotidiennes. Bureau International du Travail. Vol. II. Nr. 45. I. 556—657. old.

égetően szükségünk van. E megfontolásoknál fogva a legnagyobb figyelemmel kell kísérnünk a munkásvédelem nemzetközi fejlődését és idejekorán mérlegelnünk kell azt, mennyiben és mily módon tudjuk mi azt követni. Bár a nemzetközi munkásvédelem mögött a jelzett okoknál fogva el nem maradhatunk, mégis igyekeznünk kell ama kérdések elsőnek való megoldásával az átmenetet könnyíteni, amelyek kevesebb zavart okoznak közgazdaságunkban.

E feladat elég nehéz és most bosszulják meg magukat azok a mulasztások, amelyeket e téren oly nagy rövidlátással követtek el a háború előtti kormányok. Hazánkban eddig csupán a washingtoni egyezménytervezetek egyike volt megvalósítva és ez a nők éjjeli munkájának tilalmazása, amelyet 1908-ban iktattunk törvénybe. A háború alatt e tilalom kezelése is oly módon történt, hogy itt is már erélyes intézkedésekre Tan szükség. Kevesebb nehézséget fog okozni a munkaközvetítésnek a washingtoni conferentia értelmében való szabályozása, mert ez irányban az első lépést legalább megtette az 1916. évi XVI. t.-c. Nagyon lesznek azonban a nehézségek a gyermekmunka és a fiatalok munkái szabályozása tekintetében. Nálunk eddig csupán a 12-ik életévig és csupán a gyári üzemekben van tiltva a gyermekek alkalmazása és itt is csak oly módon, hogy az iparhatóság engedélyével 10 éves gyermekeket is alkalmazni lehet. A kisiparban feltétlen korhatár nincs is, holott a washingtoni conferentia csupán a családi üzemet veszi ki a tilalom alól. A szabályozás nehézsége azonban nem egyedül itten van, mert a 14 éves korhatár életbeléptetése egyúttal a tankötelezettség újabb szabályozását is kívánja, minthogy a gyermekeknek az iskolából kikerülése és munkára alkalmazása között nem szabad az elzúllásra tért nyitó hézagnak lennie. Nehéz lesz a gyermekek és fiatalok munkások éjjeli munkájának eltiltása is, mert ipartörvényünk értelmében a gyermekek éjjeli munkája nincsen tiltva, csupán a nappali munkaidő felében megszabva. A feltétlen tilalom csak a 12-ik életévig terjed, holott a washingtoni egyezménytervezetek értelmében a 16-ik évig kivétel nélkül tilos a gyermekek éjjeli foglalkoztatása és a 18-ik évig is csak kivételesen engedhető meg. Iparunknak időt kell tehát engednünk az új szabályozáshoz való alkalmazkodásra. Az anyasági védelem hat hétre kiterjesztése nagyobb akadályokba nem ütközhetik, anyagilag súlyosak azonban a gazdasági depressió korában az ezidő alatt fizetendő segélyek. Ami végül a 8 órás munkanapot illeti, helyzetünk azért súlyosabb, mint a külföldé, mert törvényhozásunk eddig nemcsak a felnőtt férfiakra vonatkozólag nem ismerte a maximális munkanap intézményét, hanem még a nőkre vonatkozólag is csak közvetve a berni egyezmény következményeképpen ismerte azt. Amíg a nyersanyag és szénhiány tart, talán kevésbé súlyosan fogjuk érezni a 8 órás munkanap törvénybe iktatását, mire pedig a termelés nagyobb mértékben megindulhat, bizonyára európaszerte érezni fogják az idevonatkozó rendelkezések enyhítésének szükségét.

A washingtoni conferentián kifejezésre jutott ajánlások közül csupán a foszfortilalom van nálunk megvalósítva. Az egészségügyi szolgálatra vonatkozó határozat oly homályos, hogy ahhoz nagyobb nehézség nélkül

lehetséges lesz alkalmazkodni. Az ólommérgezések és a lépfene meggátolására vonatkozó ajánlások honorálása is lehetséges lesz. Nagy nehézségbe fog azonban ütközni a munkanélküliek biztosításának bevezetése, mert ez elsősorban pénzkérdés. Szó szerint véve a külföldi munkásoknak a szervezkedési szabadság és a munkásbiztosítás szempontjából való egyenlősítése nem ütközik nagyobb akadályokba, de biztosra vehetjük azt, hogy mihelyt a nemzetközi munkaügyi szervezetbe bekapcsolódunk, a szakszervezkedési szabadságnak törvénybe iktatását fogják követelni. Sietnünk kellene tehát a szakszervezeti jog megfelelő szabályozásával, hogy azt még saját igényeink szerint valósíthassuk meg és arra utalhasunk a nemzetközi munkaügyi szervezetbe való bekapcsolódás után, hogy ezt a kérdést hazai törvényhozásunk már szabályozta.

Mindezek csak arra inthetik Magyarországot, hogy socialpolitikai törvényhozásával nem szabad késlekednie. Minél tovább halasztjuk az idevágó törvények megalkotását, annál gyorsabb egymásutánban és annál kevesebb átmenettel leszünk kénytelenek e téren előhaladni. A békeszerződés alapjai nem szilárdak, de arról a nemzetközi munkásvédelem fejlődésének története mindenkit meggyőzhet, hogy a nemzetközi munkásvédelmi szerv ilyen, vagy olyan alakban a békeszerződéstől függetlenül fenn fog maradni és így, ha saját érdekeink nem is követelnék munkásvédelmi törvényhozásunk kiépítését, az elől a jövőben nem fogunk kitérhetni.

Heller Farkas.